

Hatos Pál:

A történelem folytonossága. Martonyi János köszöntése

„A mohácsi csata évfordulója közeledett éppen. Fura dolognak látszik talán, vereséget megünnepelni, de hát aki a győzelmét ünnepelhette volna itt most, a hatalmas ottomán világbirodalom, már nem volt meg. A tatároknak is nyomuk veszett, sőt időközben, szinte a szemünk láttára, a szívós Habsburg-császárságnak is. Megszoktuk hát, hogy egyedül ünnepelgessük veszített nagy csatáinkat, melyeket túlélünk. Talán azt is megszoktuk, hogy a vereséget izgalmasabb, sűrűbb anyagból való és fontosabb dolognak tartsuk a győzelemnél - mindenesetre igazibb tulajdonunknak.”

Egy 20. századi magyar író munkájából idéztem, aki 1912-ban született a belle-époque utolsó előtti évében, s 1990-ben halt meg, egy évvel azután, hogy a berlini fal leomlott. Magyar sors meghatározó európai dátumok között. Az író úgy hívják, hogy Ottlik Géza, - ha külföldieknek meg akarom magyarázni fő művét, amelynek az a címe, hogy az Iskola a határon, akkor úgy mondanám olyan, mint ha Robert Musil regényét a Törless iskolaéveit és Flaubert *Éducation sentimentale*-jét egyesítenénk.

Fejlődésregény és a vereségben fogant nemzeti kultúra regénye. Az idézetben szereplő mohácsi csatavesztés pedig egy magyarok számára katasztrofális időpontot jelöl: a középkori magyar nagyhatalom vereségét 1526-ban a hatalmas terjeszkedő oszmán birodalomtól, s függetlenségének elvesztését az elkövetkező négyszáz évre. Ezt a dátumot mindenki ismeri Magyarországon, azt azonban kevésbé, hogy Szulejmán szultán szövetségese a legnagyobb reneszánsz francia uralkodó, I. Ferenc király volt. Mohács mellett a magyaroknak van még egy másik szavuk a nemzeti katasztrófa földrajzi névvel való megjelölésére: ez pedig Trianon. Trianon az 1920-as versailles körüli békéket jelöli, amely lezárta a „Nagy Háborút” s amely újra szuverén államként ismerte el Magyarországot. Ám milyen áron? Magyarország a békeszerződés következtében területe 2/3-át és magyar etnikumú lakosságának 1/3-át elvesztette. Trianon nem a függetlenség ünnepe a magyarok számára, hanem máig trauma és neurózis forrása egyszerre.

Magyar különút? Magyar paradoxon? Ha az ünnepelt születési évére és születésnapjára tekintünk, akkor láthatjuk 1944 tavasza szintén a nemzeti történelem egyik mélypontját jelöli. Katasztrófa katasztrófa hátán. Német megszállás, - tehát a függetlenség

elvesztése, a shoah botránya, amelynek során félmillió magyar állampolgárt pusztítanak el a magyar hatóságokkal együttműködésben a nácik Auschwitzban és egyéb koncentrációs táborokban. Majd 1944-1945 fordulóján következik Budapest ostroma – a 2. világháború legnagyobb és legvéresebb városcsatája Sztálingrád után! – romok, romok és aztán az elvesztett függetlenség, brutális betagozódás egy totalitáriánus birodomba a kommunista Szovjetunió csak formailag független gyarmataként. 1956 forradalma fénylő csillag a magyar égen, de orosz csizmák általi szétzúzása megmutatta: az emigráción kívül a magyar társadalomban a túlélés esélye egészen 1989-ig a nemzeti művelődés nagy hagyományainak bűvópatakjaihoz való visszatérésben rejlett.

Ez utóbbi volt az útja a rendszerváltás nagy államférfijának, Antall Józsefnek, s ez volt az útja Antall munkatársának, Martonyi Jánosnak is. Ám ne felejtjük a művelődés mindig reményt hordoz és szellemi és politikai készenlétet jelent, s ez tette lehetővé, hogy nem csak Magyarországon, de szerte a vasfüggönyön túli Közép-Európában újjászültesse a polgári társadalom 1990 után.

A polgári társadalom vágya és ígérete Magyarországon, mint szerte Közép-Európában az Európához való visszatérést jelentette. Közép Európa tragédiája, ahogy Milan Kundera híres esszéjében megfogalmazta, Közép Európa elszakítása volt gyökereitől, másrészt és ez nem kevésbé elgondolkodtató: Nyugat Európának önmagáról, hivatásáról, az európai egységről való bizonyos mértékű elfelejtkezése is. Keveset emlegetjük, de Közép-Európa forradalma, a népek tavasza 1989-ben eleinte megijesztette a nyugat-európai politikai elitet, olyan történelmi jelentőségű személyiségeket is, mint Margaret Thatcher vagy Francois Mitterand. Mégis sikerült a visszatérés, s ez ma már hála Istennek történelem, még ha e friss történelem folyamatossága, - a francia filozófusnő, Simone Weil szép szavával - begyökerezettsége az időben törékeny, mint minden e múlandó lenti világban.

Nem tisztem méltatni Martonyi János külpolitikai teljesítményét, nincs tér és idő sem az előttünk levő könyv gazdag tartalmának mégoly vázlatos elemzésére sem. Ám e munka világosan megmutatja, hogy Martonyi diplomáciai munkásságát – amelyet nevezhetünk a lehetetlen művészetének – mélyen átélt és sokszorosán átgondolt intellektuális szenvedély vezette, nem csupán az oly sokszor emlegetett exigenciák. A történelem folytonossága hangzik a cím, s e kötet tanulmányait lapozgatva szinte evidenciaként támad fel a történelem eredendő káoszából, egy olyan értékközösség története, amelyet újra és újra meg kell alkotnunk, újra kell formálnunk, ahhoz, hogy méltók

maradhassunk ideáljaihoz. A magyar alkotmányosság évszázados múltja és európaisága, 1848, a népek tavaszának európai kontextusa szabadság és nemzet boldog frigye, 1956 egyetemes leckéje, Antall József ma is aktuális politikai öröksége mind-mind arra emlékeztetnek bennünket, amelyet a nagy francia konzervatív és liberális államférfi Alexis de Tocqueville jövendölt amerikai útján: a demokrácia a történelem gondviselés-szerű ténye. Emlékeztetni szeretnék a tényre, hogy maga Tocqueville is külügyminiszter volt 1848 reményteli tavaszán.

Ám a demokrácia, mint minden a halandók országában, kétélű fegyver: a demokrácia a szabadság otthonává lehet és a többség zsarnokságának foglyává is válhat. Tocqueville azt vallotta magáról: szívében arisztokrata, érteleme szerint demokrata. Tocqueville olvasta a nagy magyar államférfi és gondolkodó Eötvös József gondolatait a XIX. század uralkodó eszméiről, a szabadság és az egyenlőség drámai dilemmáiról. 100 évvel később Eötvös József példája vezette a szabadság és demokrácia újjáépítésére életét feltevé Antall Józsefet, s Antall József választotta fontos munkatársául a mai ünnepeltet, Martonyi Jánost, akihez Magyarország euroatlanti integrációjának megannyi fontos és fáradságos munkával megszerzett eredménye fűződik. Tocquevilletől Eötvösön át Antallig és Martonyiig. Magyar történelmünk és európai történetünk megannyi szomorú törése mellett kell ennél vigasztalóbb folyamatosság?

Köszönöm megtisztelő figyelmüket! Isten éltesse az ünnepeltet ad multos annos!